

אופקים חדשים במשפט

רוחן פרי

ריקושטים כלכליים

הפקולטה למשפטים, האוניברסיטה העברית בירושלים

רונן פרי

ריקושטים כלכליים

נזקים כלכליים טהורים,
הנובעים מפגיעה רשלנית בגופו
או ברכושו של צד שלישי
או ברכוש שאין לו בעלים

המכון למחקרי חקיקה ולמשפט השוואתי

ע"ש הרי ומיכאל סאקר

הפקולטה למשפטים

האוניברסיטה העברית בירושלים

תשס"ב-2002

Ronen Perry

ECONOMIC RICOCHETS

Pure Economic Loss Consequent upon an Injury to the Person or
Property of a Third Party or to a Tangible Resource that has no Owner

The Harry and Michael Sacher Institute
for Legislative Research and Comparative Law
The Faculty of Law
The Hebrew University of Jerusalem

התקנה והגהות: יעקב חסון
קדר ועימוד: רונית גולדברג

©

כל הזכויות שמורות למחבר
מסת"ב 965-7179-09-2 ISBN

נדפס בישראל
בדפוס פרינטיב, ירושלים

מוקדש לזכרו של סבי, יואל צפור ז"ל

Ronen Perry

ECONOMIC RICOCHETS

Pure Economic Loss Consequent
upon an Injury to the Person or
Property of a Third Party or to a
Tangible Resource that has no Owner

The Harry and Michael Sacher Institute
for Legislative Research and Comparative Law
The Hebrew University of Jerusalem

2002

תוכן עניינים כללי

1	שלמי תורה
3	הערות לשוניות
5	רשימת קיצורים
9	פתח דבר
שער ראשון : הצגת הדין הנוהג	
	חלק I :
29	היחס לנזקים ריקושטיים כשיטות משפט שונות : הצגה סכמטית
31	פרק א : המשפט המקובל
117	פרק ב : המשפט הקונטיננטלי
145	פרק ג : המשפט הסקנדינבי
149	פרק ד : המשפט הישראלי
	חלק II :
175	נזק כלכלי הנובע מפגיעה ברכושו של צד שלישי או ברכוש שאין לו בעלים
177	מבוא : ריקושטים כלכליים של נזקי רכוש : הערות מקדמיות
	פרק א : נזק כלכלי הנובע מפגיעה ברכושו של צד שלישי
187	עמו אין לתובע קשר משפטי
187	פרק ב : נזק כלכלי הנובע מפגיעה ברכושו של צד שלישי עמו קשור התובע בחוזה
2	

265	נזק כלכלי טהור הנובע מפגיעה במקרקעי ייעוד	פרק ג :
289	ריקושטים כלכליים של מפגעים אקולוגיים	פרק ד :
313	נזק כלכלי הנובע מפגיעה בגופו של הזולת	חלק III :
315	ריקושטים כלכליים של נזקי גוף : הערות מקדמיות	מבוא :
	נזק כלכלי הנובע מפגיעה בגופו של צד שלישי	פרק א :
319	עמו אין לתובע קשר משפטי	
	נזק כלכלי הנובע מפגיעה בגופו של צד שלישי	פרק ב :
321	עמו קשור התובע בחוזה	
353	נזק כלכלי טהור הנובע מפגיעה בגופו של קרוב משפחה	פרק ג :
389	אברן הכנסות ממסים עקב פגיעה בנישום	פרק ד :
393	נזקים כלכליים של מבטחים ומיטיבים	חלק IV :
395	נזק כלכלי שנגרם למבטח עם קרות מקרה הביטוח	פרק א :
405	הפסד כספי הנובע מקיום חובת הטבה	פרק ב :
439	מיטיבים וולונטריים	פרק ג :
	המצב המשפטי הרצוי	שער שני :
445	יסודות עיוניים	חלק I :
447	גבולות האחריות בנזיקין	מבוא :
461	שיקולי צדק מתקן לפי התפיסה הקאנטיאנית	פרק א :
475	שיקולי גמול	פרק ב :
497	שיקולי צדק חלוקתי	פרק ג :
605	בחינה ביקורתית של תחליפים אפשריים לכלל השלילה	חלק II :
607	החיפוש אחר חלופות לכלל השלילה	מבוא :
611	יישום פרטני של עקרונות הרשלנות	פרק א :
615	בחינה פרטנית של שיקולי מדיניות	פרק ב :
617	פיתוח חריגים בדרך קואיסיטית	פרק ג :
619	הגבלות היקפי האחריות באמצעות נוסחה מצמצמת	פרק ד :

671	המודל הרצוי	חלק III :
	בחינת ישימותם של השיקולים הנגטיביים	מבוא :
673	ביחס לקטגוריות של נזוקים	
683	ריקושטים של נזקי רכוש	פרק א :
705	ריקושטים של נזקי גוף	פרק ב :
711	נזקים ריקושטיים של מבטחים ומיטיביים	פרק ג :
719		סיכום
		מפתחות
723		מפתח חקיקה
749		מפתח פסיקה
801		מפתח עניינים

תוכן עניינים מפורט

1	שלמי תודה
3	הערות לשוניות
5	רשימת קיצורים
9	פתח דבר

שער ראשון הצגת הדין הנהג

	חלק I: היחס לנזקים ריקושטיים בשיטות משפט שונות: הצגה סכמטית	29
	פרק א: המשפט המקובל	31
	1. אנגליה	31
	2. האיים הבריטיים וחבר העמים	48
	2.1 שיטות משפט בהן אומץ הכלל האנגלי	48
	2.1.1 סקוטלנד	48
	2.1.2 אירלנד	53
	2.1.3 מלזיה	54
	2.2 שיטות משפט בהן נדחתה הגישה האנגלית	54
	2.2.1 כללי	54
	2.2.2 קנדה	55
	2.2.3 אוסטרליה	69
	2.2.4 ניו זילנד	82

יא

88	3. ארצות הברית
88	3.1 כללי
90	3.2 ההלכות הקמאיות
92	3.3 <i>Robins Dry Dock v. Flint</i> : ההלכה וגבולותיה
98	3.4 המשפט הפדרלי
106	3.5 משפט המדינות
113	3.6 הספרות המשפטית והרסטייטמנט
117	פרק ב: המשפט הקונטיננטלי
117	1. כללי
118	2. שיטות רומניסטיות
118	2.1 צרפת, בלגיה ולוקסמבורג
127	2.2 איטליה
129	3. שיטות גרמניות
129	3.1 גרמניה
135	3.2 אוסטריה
137	3.3 שווייצריה
139	4. המשפט הרומי-הולנדי בדרום אפריקה
145	פרק ג: המשפט הסקנדינבי
149	פרק ד: המשפט הישראלי
149	1. מגמות כלליות
155	2. נזק כלכלי טהור
155	2.1 כללי
155	2.2 מצג שווא רשלני
159	2.3 ביצוע רשלני של שירות
159	2.4 מוצרים ומבנים פגומים
161	2.5 אחריות רשויות ציבוריות
165	2.6 סיכום ביניים
166	3. ריקושטים כלכליים
175	חלק II: נזק כלכלי הנובע מפגיעה ברכושו של צד שלישי או ברכוש שאין לו בעלים
177	מבוא: ריקושטים כלכליים של נזקי רכוש: הערות מקדמיות

177	1. כללי
178	2. זכויות שיש עמן חזקה
182	3. זכויות קנייניות שאין עמן חזקה
183	4. דוקטרינת הנכסים המשולבים: נזק תוצאתי מעין ריקושטי
	פרק א: נזק כלכלי הנובע מפגיעה ברכושו של צד שלישי
187	עמו אין לתובע קשר משפטי
187	1. כללי
188	2. התערבות ביחסים משפטיים בין התובע לבין צד רביעי
192	3. פגיעה בציפייה כלכלית טהורה
	פרק ב: נזק כלכלי הנובע מפגיעה ברכושו של צד שלישי
197	עמו קשור התובע בחוזה
197	1. כללי
199	2. ריקושטים כלכליים של פגיעה במערכת להספקת שירות ציבורי
199	2.1 הצגת הבעיה
200	2.2 המשפט האנגלו-אמריקני
213	2.3 המשפט הקונטיננטלי
216	3. הפסד השתכרות של עובדים כתוצאה מפגיעה במקום העבודה
220	4. הפרעה לקיום תוזה ייחודי אשר אינו מעניק זכות שימוש
223	5. הפרעה לשימוש זכות שימוש ייחודית שאין עמה חזקה
223	5.1 עלות השימוש בנכס חלופי
227	5.2 אבדן רווחים וסוגיית החוכר לזמן
235	6. סיכול מעפל-משותף
235	6.1 התובע השתתף במעפל בו היה מעורב הנכס שנפגע
238	6.2 רכושו של התובע השתתף במעפל בו היה מעורב הנכס שנפגע
243	7. מקרים בהם מופרד הסיכון מן הבעלות
243	7.1 התובע נושא בסיכון של נזק לרכוש הזולת
256	7.2 התובע נושא בסיכון של גרימת נזק תוצאתי לצד שלישי
265	פרק ג: נזק כלכלי טהור הנובע מפגיעה במקרקעי ייעוד
265	1. כללי
267	2. המשפט האנגלו-אמריקני
267	2.1 תביעות רשלנות

267	2.1.1 חסימת דרך יבשתית
270	2.1.2 חסימת נתיבי שיט ונמלים
277	2.2 מטוּרד לציבור
285	2.3 הפרת חובה חקוקה
286	3. המשפט הקונטיננטלי
289	פרק ד: ריקושטים כלכליים של מפגעים אקולוגיים
289	1. כללי
291	2. תביעות רשלנות
298	3. מטוּרד לציבור
300	4. הפרת חובה חקוקה
302	5. הסדרי פיצוי מיוחדים
302	5.1 אמנות בינלאומיות
304	5.2 הסדרים סטטוטוריים בארצות הברית
311	5.3 החוק למניעת מפגעים סביבתיים (תביעות אזרחיות)
313	חלק III: נזק כלכלי הנובע מפגיעה בגופו של הזולת
315	מבוא: ריקושטים כלכליים של נזקי גוף: הערות מקדמיות
319	פרק א: נזק כלכלי הנובע מפגיעה בגופו של צד שלישי עמו אין לתובע קשר משפטי
321	פרק ב: נזק כלכלי הנובע מפגיעה בגופו של צד שלישי עמו קשור התובע בחוזה
321	1. נזק כלכלי שנגרם למעביד עקב פגיעה פיזית בעובד
321	1.1 מקרים בהם העובד נפצע או נחבל
321	1.1.1 המשפט האנגלו-אמריקני
321	1.1.1.1 העילה של אבדן שירותי עובד
339	1.1.1.2 שימוש אלטרנטיבי ברשלנות
341	1.1.2 המשפט הקונטיננטלי
344	1.2 מקרים בהם העובד נהרג
346	2. אבדן הנאה מיגיעתו של אדם שאיננו "עובד"
349	3. נזק כלכלי שנגרם לעובד עקב פגיעה פיזית במעביד
351	4. מקרים בהם גורמת הפגיעה בחיוב נזק כלכלי לגושה

353	פרק ג: נזק כלכלי טהור הנובע מפגיעה בגופו של קרוב משפחה
353	1. כללי
354	2. מקרים בהם קרוב המשפחה נפצע או נחבל
354	2.1 אבדן חמיכה
355	2.2 אבדן שירותים וקונסורציום
355	2.2.1 אבדן קונסורציום של בן זוג
362	2.2.2 תביעת ההורה בשל פגיעה בילד
364	2.2.3 תביעת הילד בשל פגיעה בהורה
365	2.2.4 הערות מסכמות
367	3. מקרים בהם קרוב המשפחה נהרג
367	3.1 כללי
371	3.2 הגדרת מעגל הזכאים
375	3.3 סייגים לעצמאותה של הזכות
378	3.4 רכיבי הפיצוי
378	3.4.1 כללי
381	3.4.2 אבדן תמיכה
382	3.4.3 אבדן שירותים
384	3.4.4 גזקים כלכליים אחרים
385	3.4.5 ניכוי יתרונות כלכליים
387	3.5 תביעות רשלנות בגין מוות בעוולה
389	פרק ד: אבדן הכנסות ממסים עקב פגיעה בנישום
	חלק IV: נזקים כלכליים של מבטחים ומיטיבים
393	פרק א: נזק כלכלי שנגרם למבטח עם קרות מקרה הביטוח
395	1. כללי
399	2. ביטוח נכסים
401	3. ביטוח מפני נזק גוף
405	פרק ב: הפסד כספי הנובע מקיום חובת הטבה
405	1. כללי
406	2. תחליפים אפשריים לזכות תביעה עצמאית בנוזיקין
410	3. הטבת נזקי רכוש
410	3.1 הטבת נזק לפי חובה שבהסכם

412	3.2 השתתפות בעלות התיקון של נזק ימי
418	4. הטבת נזקי גוף
418	4.1 כללי
420	4.2 הטבת נזק בידי קרוב משפחה
426	4.3 רופאים, מרכזים רפואיים וכיטוח כריאות ממלכתי
428	4.4 המוסד לביטוח לאומי וקופות גמל
429	4.5 מעבידים
439	פרק ג: מיטיבים וולונטריים
439	1. כללי
439	2. הטבת נזקי גוף
441	3. הטבת נזקי רכוש

שער שני המצב המשפטי הרצוי

445	חלק I: יסודות עיוניים
447	מבוא: גבולות האחריות בנוזיקין
447	1. המסגרות המושגיות ("Control Devices")
453	2. גבולות האחריות: שאלה של מדיניות משפטית
456	3. המתודה הפלורליסטית
459	4. שיקולי מדיניות מול עקרונות משפטיים
461	פרק א: שיקולי צדק מתקן לפי התפיסה הקאנטיאנית
461	1. צדק מתקן: דו־קוטביות, שוויון וקורלטיביות
465	2. התרשלות, סיבתיות והקשר ביניהן
469	3. תאוריית סיכוני הרקע
473	4. תווה בין הניזוק לבין המזיק
475	פרק ב: שיקולי גמול
475	1. על רעיון הגמול
478	2. רעיון הגמול כצידוק להטלת אחריות בנוזיקין
479	3. רעיון הגמול כצידוק להגבלת היקף החבות

479	3.1 כללי
480	3.2 החשש מפני ריבוי תובעים
480	3.2.1 התפשטות בגלים
483	3.2.2 על ממשותו של החשש מפני ריבוי תובעים
483	3.2.2.1 כרוניקה של כישלון
485	3.2.2.2 מכשולים בדרכו של תובע פוטנציאלי
485	3.2.2.3 מקרים שבהם החשש אינו מתעורר
487	3.2.3 נזקים ריקושטיים מול אסונות המוניים
	3.3 החשש מפני ריבוי תובעים כצירוק לשלילת האחריות
489	לפי תפיסת הגמול
489	3.3.1 ריבוי תובעים ואחריות בלתי מוגבלת
	3.3.2 דיספרופורציה בין היקף האחריות לבין מידת
490	האשמה המוסרית
494	3.3.3 מגבלותיו של הטיעון בדבר אחריות בלתי-מוגבלת
	פרק ג: שיקולי צדק חלוקתי
497	1. שיקולים חלוקתיים כדיני הנזיקין: דברי הסבר כלליים
499	2. שיקולים חלוקתיים לא-תועלתניים ("פריסת העוגה")
499	2.1 מודל ראשון: הקצאת הנזק הספציפי בין גורם הנזק וסובל הנזק
499	2.1.1 כללי
501	2.1.2 פיצוי ניזוקים
502	2.1.3 אשמה מוסרית
503	2.1.4 הקצאה מוקדמת של הסיכון
503	2.1.4.1 כללי
504	2.1.4.2 הסדרים חוזיים פוזיטיביים
	(א) חוזה בין הניזוק הריקושטי לבין
504	הנפגע העיקרי
505	(ב) חוזה בין המזיק לבין הנפגע העיקרי
	2.1.4.3 הסדר שלילי: התובע היה יכול להגן על
507	עצמו בחוזה
510	2.2 מודל שני: חלוקת הגנה משפטית לפי טיב האינטרס
510	2.2.1 כללי
511	2.2.2 חולשתו של האינטרס הכלכלי הטהור
511	2.2.2.1 הפגיעות האינהרנטיות

513	2.2.2.2 נחיתות יחסית
516	2.2.3 מידת ההגנה על אינטרסים כלכליים
516	2.2.3.1 הגבול בין דיני החוזים ודיני הנויקין
518	2.2.3.2 עוולת הרשלנות והעוולות הכלכליות
	2.2.4 הגנה על אינטרסים כלכליים, אשר תלויים בשלמות
519	גופו או רכושו של הזולת, מפני פגיעה רשלנית
525	2.2.5 הימנעות מהבחנות שרירותיות בין ניזוקים ריקושטיים
525	2.3 מודל שלישי: הקצאת כושר הפיצוי של המזיק בין הניזוקים השונים
526	3. שיקולים תועלתניים ("הגדלת העוגה")
526	3.1 כללי
528	3.2 שיקולים תועלתניים מסורתיים
528	3.2.1 הכוונת התנהגות לשם מניעת הנזק
528	3.2.1.1 הכוונת התנהגות של מזיקים
529	3.2.1.2 הכוונת התנהגות של ניזוקים
532	3.2.2 מזעור השפעתו הרעה של הנזק על רווחת הכלל
533	3.2.3 צמצום עלויות אדמיניסטרטיביות
	3.2.3.1 החשש מפני תביעות בדויות וקשיים
533	בהערכת הנזק
533	(א) רקע כללי
534	(ב) תביעות מנופחות או בדויות
535	(ג) קשיים בהערכת הנזק
537	3.2.3.2 החשש מפני ריבוי תובעים
537	(א) הפעלת מנגנוני הצדק לריק
538	(ב) הצפת בתי המשפט: השיקול המוסרי
541	3.2.4 שיקולים מערכתיים
541	3.2.4.1 יציבות משפטית
548	3.2.4.2 מבנהו הפנימי של כלל השלילה
	3.2.4.3 התפשטות בגלים וחוסר בהירות לגבי
551	היקף האחריות
552	3.3 שיקולים תועלתניים מודרניים: הגישה הכלכלית למשפט
552	3.3.1 כללי
554	3.3.2 הרתעה יעילה
554	3.3.2.1 דיני הנויקין כאמצעי להבטחת הרתעה יעילה
556	3.3.2.2 הכוונת התנהגות של מזיקים

	(א) החשש מפני הרתעת יתר: הפער בין	
556	הנזקים הפרטיים והנזק החברתי	
568	(ב) מונע הנזק הזול	
572	(ג) שיקולי סימטריה	
575	(ד) שיקולי הרתעה שולית	
575	(I) זכות התביעה של הנפגע העיקרי	
	(II) ריבוי תובעים והתיישרות	
576	עקומת ההרתעה	
577	3.3.2.3 הכוונת התנהגות של ניוזקים	
577	(א) מניעת הוצאות בלתי-יעילות	
579	(ב) תמריץ להקטנת הנזק: בחינה מיוחדת	
580	3.3.3 פיזור נזקים	
	3.3.3.1 התועלת השולית הפוחתת של הכסף,	
580	שנאת סיכון ושיקולי פיזור	
582	3.3.3.2 פיזור נזקים מסדר ראשון	
585	3.3.3.3 פיזור נזקים מסדר שני	
587	3.3.3.4 ביטוח אחריות, ביטוח אישי וריבוי ניוזקים	
592	3.3.3.5 הערה כללית בדבר ספיגת נזקים	
594	3.3.4 צמצום העלויות הארמיניסטרטיביות	
594	3.3.4.1 עלות ההתדיינות ועלות הפשרה	
597	3.3.4.2 תאוריית הניתוב	
	3.3.5 יצירת תמריצים לשינויים בפעילויות מתנגשות שלא על מנת	
603	לצמצם את אבדן הרווחה הנובע מן ההתנגשות ביניהן	
605	חלק II: בחינה ביקורתית של תחליפים אפשריים לכלל השלילה	
607	מבוא: ההיפוש אחר חלופות לכלל השלילה	
611	פרק א: יישום פרטני של עקרונות הרשלנות	
615	פרק ב: בחינה פרטנית של שיקולי מדיניות	
617	פרק ג: פיתוח חריגים בדרך קזואליסטית	
619	פרק ד: הגבלת היקפי האחריות באמצעות נוסחה מצמצמת	
619	1. כללי	

621	2.	הענקת זכות תביעה כאשר מגיין הניזוקים מוגבל
623	3.	נוסחאות המבוססות על יסודות פיזיים
623	3.1	נזקים פרויזיים
626	3.2	קרבה פיזית
627	3.3	מתחם הסיכון הפיזי
629	3.4	השפעות פיזיות
632	4.	אמפליפיקציה של דרישות מסורתיות
632	4.1	צפיות מוגברת א: זהות הניזוק
640	4.2	צפיות מוגברת ב: סוג הנזק, היקפו ונסיבות התרחשותו
642	4.3	התרשלות רכתי ואחריות ספקטרלית
643	5.	מסגרות כלליות לבחינת הקשר בין התובע לבין הנתבע
643	5.1	קרבה
648	5.2	ישרות
651	5.3	נטילת אחריות
654	6.	נוסחאות המבוססות על הקשר בין התובע לבין הנפגע העיקרי
654	6.1	מעפל-משותף: פרשנות רחבה
657	6.2	מעגל הניזוקים הראשון
658	6.3	עניין ישיר
659	7.	נוסחאות המבוססות על טיבו של הנזק
659	7.1	מניעת רווח מול תסרון כיס
662	7.2	נזק מוסב
664	7.3	נזק מיוחד
667	8.	חוסר יכולת להתגונן בדרך אחרת
668	9.	נוסחאות מורכבות
671		חלק III: המודל הרצוי
		מבוא: בחינת ישימותם של השיקולים הנגטיביים ביחס לקטגוריות של ניזוקים
673		
683		פרק א: ריקושטים של נזקי רכוש
683	1.	מקרים שבהם אין לתובע קשר משפטי עם הנפגע העיקרי
684	2.	מקרים שבהם התובע קשור בתווה עם הנפגע העיקרי
684	2.1	ריקושטים של פגיעה במערכת להספקת שירות ציבורי
685	2.2	הפסד השתכרות בעקבות פגיעה במקום העבודה

686	2.3 הפרעה לקיום חוזה ייחודי שאינו מעניק זכות שימוש
687	2.4 הפרעה למימוש זכות שימוש ייחודית שאין עמה תזקה
687	2.4.1 אבדן רווחים וסוגיית החוכר לזמן
689	2.4.2 עלות השימוש בנכס חלופי
690	2.5 סיכול מעפל-משותף
691	2.6 מקרים בהם מופרד הסיכון מן הבעלות
691	2.6.1 התובע נושא בסיכון של נזק לרכוש הזולת
695	2.6.2 התובע נושא בסיכון של גרימת נזק תוצאתי לצד שלישי
697	3. נזק כלכלי הנובע מפגיעה במקרקעי ייעוד
698	4. ריקושטים כלכליים של מפגעים אקולוגיים
705	פרק ב: ריקושטים של נזקי גוף
705	1. מקרים שבהם התובע קשור בחוזה עם הנפגע העיקרי
706	2. ריקושטים של פגיעה בקרוב משפחה
708	3. אבדן הכנסות ממסים עקב פגיעה בנישום
711	פרק ג: נזקים ריקושטיים של מבטחים ומיטיבים
711	1. נזק כלכלי שנגרם למבטח עם קרות מקרה הכיטוח
713	2. הפסד כספי הנובע מהטבת נזקי הזולת
719	סיכום
721	מפתחות
723	מפתח חקיקה
749	מפתח פסיקה
801	מפתח עניינים